

משולחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה מבית מדרשו ושיעוריו של

הגאון הינוקא רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

גליון
143

פרשת דברים

מוכיח אדם אחרי חן ימצא

אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל כְּעֵבֶר הַיְרֵדוֹן בְּעֶרְבָה מִוֶּלְ סוּף בֵּין פְּאֵרְן וּבֵין תְּפֵל וְלִבְּן וַחֲצֵרֶת וְדִי זָהָב (א, א). אמרו בספרי (דברים א), 'אלה הדברים אשר דבר משה', וכי לא נתנבא משה אלא דברים אלו בלבד, והלא הוא כתב כל התורה כולה, אלא מלמד שהיו אלו דברי תוכחות (וכמובא הענין ברש"י). ובדברים רבה (א, ב) הובא בשם רבי פנחס בר חמא, שעל תוכחתו של משה אמר הקב"ה "מוכיח אדם אַחֲרֵי חָן יִמְצָא מִמְּחֻלֵּיק לְשׁוֹן" (משלי כח, כג) - שהוכיח משה את ישראל הנקראים 'אדם' כמ"ש (ביחזקאל לד, לא) "ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם", בשביל להביאן אַחֲרֵי, ובוזה מוצא הוא חן פְּעִינִי, וכנאמר בו כאשר פייס על חטא העגל "וגם מצאת חן בעיני" (שמות לג, יב), 'ממחליק לשון' זה בלעם, שהחניף לישראל בנבואותיו והביאם לידי גאות הלב, ובכך נפלו בשיטים.

אלה הדברים לכל ישראל

והוסיף על זה רבי יהודה בר סימון (שם במדרש), שלכך אמר זאת קוב"ה בלשון 'מוכיח אדם אַחֲרֵי', לומר שכביכול הוכיחני משה אחר ישראל והוכיח לישראל אחרי, שלישית אמר 'אתם חטאתם חטאה גדולה' (שמות לב, ל), ולקוב"ה אמר 'למה ה' יחרה אפך בעמך' (שם, יא). וביאר מהר"ש קלוגר בספר חכמת התורה (פ' דברים עמ"ב) שבא המדרש לבאר בזה מדוע נאמרו התוכחות בלשון 'אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל' - שכל מקום שנאמר 'אלה' לשון מיעוט הוא (ב"ר יב, א), ודרש שבא הכתוב למעט ולומר, שכל מה שהרשיע משה את ישראל בתוכחותיו היה רק בדברו עם ישראל, אבל לקב"ה אמר שאדרכא אינם חוטאים כלל. והאור החיים (דברים א, א) כתב, שבא הכתוב למעט בזה, שכל ארבעים שנה שהיה משה רועה ישראל במדבר לא דבר 'לכל ישראל' קשות וזולת 'אלה הדברים'.

ממחליק לשון שהמליץ זכות על ישראל

ובספר קדושת יום טוב (ריש פ' דברים) ביאר, שהוכרח משה להגדיל החטא בעיני ישראל, בכדי שישוּבו על כך בכל ליבם ותתקבל תשובתם רצון לפניו יתברך. והוסיף הדברי יואל (פ' דברים, עמ' מא) שלכך אמר הכתוב 'אלה', למעט ולפסול דברים הראשונים שהקטין החטא לפני הבורא, כי אך לפני ישראל הוכרח להגדיל החטא. ויש להוסיף עוד, שבעצם זה שהוצרך משה להגדיל החטא בעיני ישראל, היה הדבר כלפי קוב"ה כמליצת זכות, שטען משה שלא חטאו לפניו אלא מפני קטנות דעתם שלא ידעו ולא חלו ולא הרגישו בחשיבות מעשיהם הפועלים גדולות ונצורות בשמים ובארץ, ובאמת כאשר יִדְעוּ מגדולת נפשותיהם בוודאי לא יבואו לידי חטא לעולם, אם כן 'למה ה' יחרה אפך בעמך'. ובוזה יש לפרש בדברי רבי יהודה בר סימון, שבא לדרוש את את תיבות 'ממחליק לשון' על משה, שאותו לשון שאמר משה לישראל 'אתם חטאתם חטאה גדולה', חלק משה לשון זו לשתי משמעויות², שלפני ישראל היה הדבר כתוכחה קשה, ולפני קוב"ה היה הדבר כמליצת זכות, ובוזה מצא משה חן לפני הבורא.

אלה הדברים פנחס הוא אליהו

כי מנהיגי ישראל צריכים לעמוד בפרץ ולא יחניפו לישראל להצדיק מעשיהם בעיניהם, כי זה אשר גרם לחורבן בית אלהינו כמ"ש (באיכה ב, יד) "נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא גילו על עוונך להשיב שבותך, ויחזו לך משאות שוא ומדוחים",

1 וביאר עוד, שעל אף שמצינו שאמר להם (במדבר כ, י) "שמעו נא המורים", לא אמר זאת לכלל ישראל, אלא לחלק אחד שהיו מורים הוראה כמובא בתיקוני"ז (תיקון ב, כא, דף מד ע"א).
2 ועל דרך שדרשו דבי רב ינאי במסכת ברכות (דף לב ע"א) שכאשר הוכיח משה את ישראל 'ודי וזהב', כיוון בזה אף לפייס לקוב"ה על עוון העגל, ואמר לו, רבונו של עולם, כסף וזהב' שהשפעת להם לישראל עד שאמרו 'די', הוא גרם שעשו את העגל.

אמנם כלפי שמיא צריכים הם ללמד זכות על ישראל ולעורר עליהם אהבת קדומים. ובוזה משכילים הצדיקים בכל דבריהם שיהיו נושאים ב' משמעויות אלו, וכמדרש פליאה שהביא בספר עיר דוד³ (בית החכמה ריש פ' דברים, דף קד ע"ב) ש'הרוצה לידע שפנחס הוא אליהו יראה מאלה הדברים', וביאר הדברי יואל (בפ' דברים עמ' כב) שפנחס קינא קנאת ה' צבאות והוכיח את ישראל על עוונם, ואליהו הוא סניגורם של ישראל שעתידי לבשר הגאולה בסוף הימים, ואם ישאל אדם כיצד יתקיימו שני הפכים אלו באדם אחד, יצא וילמד ממשה רבינו רעיא מהימנא בתוכחותיו שביאלה הדברים', שכן דרך רועי ישראל האמיתיים, שמחד אינם נושאים פנים ומחניפים לעושי רשעה, ומאידיך כל מגמותיהם להליץ זכות וטוב על ישראל תמיד.

איכה אשא לבדי טרחכם

ולכך מה רבה וקשה היא עול נשיאת העדה, וכמו שאמר רב יצחק בדברים רבה (א, א) 'שמשאי של צבור קשה עד שאין אדם יחיד יכול לישא משאן של ציבור בעצמו, וכמו שאמר משה לישראל "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם", כי בשעה שישראל נשמעים לגדוליהם, ואין גדוליהם עושים צרכיהם ומביאים אותם לכדי תועלת וגילוי הרחמים, באותה שעה "ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו" (ישעיה ג, יד). ואמר רבי ברכיה בשם רב לוי, שאמר משה לישראל, נשבע אני לכם שיכול אני לטעון עשרה כיוצא בכם, ולמה איני יכול לשאת אתכם, מפני שה' אלהיכם הרבה אתכם על גבי דייניכם, שמדקדק הקב"ה עד מאד עם מנהיגי ישראל שילמדו זכות על ישראל ויפארו ויגדלו אותם בכל עת.

כי כל המדבר סרה בישראל כאילו מדבר סרה בשכינה חלילה, ולכך כשאמר משה 'למה יחרה אפך בעמך' - שסבר שחטאו ישראל בעגל ולא הבין שלא חטאו אלא הערב רב, אמר לו הקב"ה "לך רד כי שחת עמך" (שמות לב, ז), שירד מגדולתו, כמו שאמר הרעיא מהימנא בווהר כי תצא (בדף רעו ע"ב). ועל אף שהיה הדבר כמליצת זכות על ישראל כאמור, דקדק הקב"ה על אשר העלה בדעתו שחטאו בזה ישראל, כי גדולה וחשובה מעלתם של ישראל עד מאד בעיניו יתברך.

כבוד האב וכבוד הבן

ואף אליהו נתפס כביכול בדבר, וכמובא במכילתא (בא מס' דפסחא א) ששלשה נביאים הם, ירמיה תבע כבוד האב (-הבורא) וכבוד הבן (-ישראל), כמו שאמר (באיכה ג, מב) "נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת", ולכך נכפלה נבואתו, שנאמר (בירמיה לו, לב) "ועוד נוסף עליהם דברים". אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן, שאמר "קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו ברייתך בני ישראל" (מלכים א' יט, י), ואמר לו הקב"ה "זאת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתך" (שם, טז), שאי איפשי נבנאותך. יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב, שנאמר (יונה א, ג) "ויקם יונה לברוח", ואמר הכתוב (יונה ג, א) "ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר", שנית ולא שלישית. ומסיים המכילתא, שכן דרך מנהיגי ישראל מאז ומתמיד, שהיו נותנים עצמם על ישראל, וכמשה שאמר "ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב), ודוד שאמר למלאך שנגנף בעם "הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי" (שמואל ב' כד, יז).

3 לרבי דוד מלידא תלמיד הר"ר העשיל מקראקא זיע"א.

ואלה יעמדו על הברכה

הגיליון מוקדש לרפואת הצלחת וישועת גידי גדעון בן נורית אודט אוריאן בת לבנה, עדי עובד בן אילנה, עילאי אליהו בן אוריאן להקדשות יקיריכם ניתן לפנות בטל' 0527.130.400

לע"נ שאול בן משה, חנינית בת שולמית, ראו דור דרוו בן רונית.

כי חפץ הקב"ה שמנהיגי ישראל ימישיכו ויעוררו את הרחמים הגדולים על ישראל שתהיה דרכם סלולה לשוב אליו יתברך, וכמו שאמר רבי יוסי בזוהר ויקרא (דף יד ע"ב) שחפץ הקב"ה שיבקש המנהיג רחמים על העולם, בכדי שיתרצה ויתפייס עמהם הקב"ה, ומרמז זאת למנהיג בכך שמגלה לו שרוצה בכיכול להיטיב עימו

ולכלות הרשעים, ונותן המנהיג את נפשו על ישראל, וכמשה בחטא העגל ובמרגלים שמסר נפשו למיתה עבור ישראל. וכאשר רואה הקב"ה מסירות נפשו של המנהיג על עמו ישראל, מעורר הדבר את גודל רחמיו להיטיב עם ישראל ולהביאם לתכליתם וטובתם הנצחית.

"הסירותי מסבל שכמו" (תהילים פא, ז)

משיעור יום ה' וישב תשע"ג

א

אמר דוד בתהלים (קמ"ה, יח) "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת", והכל כפי עסק התורה, שכלל שעוסק האדם יותר בתורה, כן קריאתו אל הקב"ה קרובה היא יותר אל האמת, כי מתוך שמישיג מידיעת ה' ב"ה בעסק התורה, כאשר קורא הוא אל הקב"ה, מבקש אותו יתברך על ענין התכלית והאמת. וכאשר עולה האדם במדרגת עסק וידיעת התורה, נעשית מדרגת האמת שהשיג בתחילה לשער והקדמה בלבד למדרגת האמת שהשיג זה עתה, ומה שהשיג קודם לכן נחשב לקליפה ולבוש להפרי והפנימיות שיש עתה בידו.

וכאשר מתדבק ומתקרב מתוך התורה אל הקב"ה באמת, כן נעשית התורה נהירה ובהירה בפניו יותר ויותר, וסר ממנו מסך הקושיות שבתורה. ובעיני הצדיקים, מה שנחשב לקושיה בתורה היא רק קושיה המסתירה על האמת, אך מה שקשה בעיני העולם, אינו נחשב בעיניהם כלל לקושיה, רק לריחוק מן האמת, היינו מידיעת התורה וידיעת דרכיה. ולכן כל קושיות ואבעיות שיש בידינו במסירת התורה מדור לדור, אלו הם קושיות המסתירות לאמת גם כיום, וכאשר לומד האדם את התורה וזוכה להבינה ולפרק ולהסיר הקושיות, הנה בזה נגלה לו האמת והדרך הנכון בקרבה אל ה' ב"ה.

ב

כי הנה כל מסך של קושיה והסתרה על התורה שהלכה ונתקנה במשך הדורות עד שורשה, כבר עברה היא מן העולם, ואיננה בידינו היום, וכמובא במסכת עבודה זרה (דף יד ע"ב) שהיו ביד אברהם אבינו ארבע מאות פרקים בעבודה זרה, וכיום אין בידינו אלא חמשה, וזהו מפני שמתוך לימודו של אברהם אבינו ביטל הוא לכל אלו העבודות זרות, ונתקן ענין זה עד השורש עד שלא הוצרכו לברר הקושיות והאיבעיות התלויות בהם. וכן הוא בכל דור בעסק תורת הצדיקים, שמה שיש בו תיקון לדורות נמסר הדבר מדור לדור במסירת התורה, אך דבר שכבר הלך ונתקן עד שורשו, הנה בזה נעשה הבדלה גמורה של הקליפה מן הפרי, ולכן נכלל הוא בסטרא דשכחה, ונפרד מענין הזכרון ומסירת התורה.

שהרי הקליפה והשכחה מאותו צד טומאה הם, כמובא בריש זוהר מקץ (בדף קצג ע"ב) ששניהם מסיטרא ד'קץ כל בשר' הם, וכענין "ולא זכר שר המשקים... וישכחור" (בראשית מ, כג), ולכן השכחה היא מצד השקר והטומאה והזיכרון הוא מצד האמת והקדושה, וכאשר משיג לאמת, הנה בזה משליך הוא את הקליפה וההקדמה שהוא ענין השכחה, ותופס באמת, שהוא הפרי והעיקר והפנימיות.

ובזה מתברר ומתתקן עץ הדעת טוב ורע, כי הנה כל צד של עירוב טוב ורע וכל קליפה הדבוקה בפרי אינו שייך אלא מצד עץ הדעת טוב ורע, אך בסוד עץ החיים אין שייך קושיות ואיבעיות, כי עץ החיים הוא כנגד עולם האצילות שהוא כענין 'לא יגורך רע' כמובא בזוהר בראשית (דף כו ע"א) ובתיקון'ז (תיקון טז, דף קצח ע"ב).

ג

והדבקות באמת היא הידיעה הברורה של האדם מי הוא, היכן שורשו, והיכן הוא חקוק ונמצא לפי האמת. והנה עמוד האמת הוא יעקב אבינו כמ"ש (במכיה ז, ט) "תתן אמת ליעקב", וכמובא בזוהר ויצא (דף קסא ע"א), ולכן בכדי לדבוק ולילך בדרך האמת, צריכים אנו לחתור ולחפש אחר מידתו ודרכו של יעקב אבינו.

והנה במה שהשיג יעקב אבינו עצמו בענין האמת זהו אין בידינו להשיג, שהרי גם אמת ששיג כל אדם בידיעת התורה והשגה מה' ב"ה, לא יוכל למסור להעביר זאת לחבירו, ולא יוכל אלא להראותו איזה דבר מהשגתו עד שיבין חבירו דבר מתוך דבר להבין המהות ומה שיש בלב חבירו, וכל שכן שנוהג הדבר כך ברב ותלמיד, כי בוודאי השגת הרב וידיעתו היא ללא שיעור כנגד התלמיד, ולכן צריך התלמיד להקדמות ודיבורים רבים עד שיבין איזה דבר מתוך דבר מן האמת. ולכן השגת האמת שהלך בה יעקב אבינו אין לנו יכולת להבין מה הוא השיג מדרך האמת ובירורה, שהיא תכלית האמת והידיעה מאמיתת מציאותו יתברך בדרגתו של יעקב, שלכן נעשה הוא כנגד עמוד האמת וכסא ומרכבה לזה.

אמנם עמוד האמת הוא כנגד האות ו' (תיקון'ז תיקון ע, דף קלו ע"ב), ומשמעות הדבר, שכל מה שנדע מענין האמת הוא כצינור דק כשערה, וכמ"ש (משלי לא, כג)

"נודע בשערים בעלה", היינו בשערות, וכמובא באדרא זוטא (בזוהר האזינו דף רצג ע"ב) 'שערי מתשערן בשיעורא שלים', וכמובא בעץ חיים (שער יג, ג) שכל השגה מן המהות אינה אלא בצמצום גדול וצינור דק כשערה הנמשכת ומתפשטת כהאות ו'.

וזאת האות ו' מתפשטת לי"ב קצוות כמובא בזוהר תצוה (דף קפא ע"א), שהם י"ב שבטים כמו שכתב האריז"ל (בליקו"ת פ' ויצא), ומשמעות הדבר, שאין לנו יכולת לידע ממהות האות ו' אלא בהתפשטותה לי"ב קצוות, היינו מדרך הלימוד והחינוך שהמשיך וגילה יעקב אבינו בי"ב השבטים, כי הוא מה שהלך ובה יעקב לגלות ולחקוק בעולם מדרך ומידת האמת.

ד

והנה עיקר השגת האמת הוא מתוך מידת המשפט, כי אמת הוא הכרעה בין ב' צדדים, שזהו על ידי המשפט. והמשפט נעשה בלב, וכמו שכתוב (קהלת י, ב) "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו", ואמר רבי יוסי הגלילי במסכת ברכות (דף סא ע"ב) שצדיקים יצר טוב שופטן כמו שאמר דוד בתהלים (קט, כב) "כי עני ואביון אנוכי ולבי חלל בקרבי", והרשעים יצר הרע שופטן, כמו שאמר עוד (שם לו, ב) "נאום פשע לרשע בקרב ליבי אין פחד אלהים לנגד עיניו", ובינוניים זהו זה שופטן, כמו שאמר עוד (שם קט, לא) "יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו", נמצא שביורר האמת והיושר במשפט תלוי הוא בשיעור נקיות הלב מהדמים רעים, כענין 'וליבי חלל בקרבי'.

ותכלית נקיות הלב וקדושתו הוא כאשר נעשה הלב כאורים ותומים, כי הלב הוא מקום הדינים, וביורר וגילוי האמת הוא בירור ומיתוק הדין, שהוא האור הגנוז המתגלה במיתוק הדין. וה'אורים' ו'תומים' הם כנגד משה ויעקב, שמשה הוא סוד האור הגנוז וכמובא בזוהר שמות (דף יא ע"ב), ו"יעקב איש תם" (בראשית כה, כז) הוא סוד התמימות שעל ידו הוא גילוי האור הגנוז.

כי הן משה והן יעקב הם כנגד האמת ועמוד האמצע, אלא שמה מלאו ויעקב מלבר כמובא בתיקון'ז (תיקון יג, דף כט ע"א), וכמובא בזוהר פקודי (בדף רלד ע"ב) ש'אורים' הם סוד אספקלריא המאירה (שבסוד התפשטות האות ו' לי"ב קצוותיה בנילוי השם מ"ב), ו'תומים' הוא כנגד אספקלריא שאינה מאירה (שבסוד התפשטות האות ו' לי"ב קצוותיה בנילוי השם ע"ב), ויעקב אבינו השיג לשפוט האמת בשלימות, כמו שאמר במדרש (ב"ר עד, ה) שעל יעקב נאמר 'לב חכם לימינו' (וכמו שכתב הרמ"ז באם לבינה (מערכת י' אות מט), שאם תסיר משם ע"ב את ד' היודין הנודעים, שהם 'הד' מוחין, ישראל ל"ב, כי זכה ללב חכם לימינו), שהוא כענין מה שהצדיקים יצר הטוב שופטן כאמור.

וכאשר יש לו לאדם לב נקי, הרי שהלב עצמו מורה לו הדרך הנכון ומשפט האמת' בכל דבר ודבר, ובזה תהיה תורתו תורת אמת, שהיא סוד האורים' וה'תומים', וכנאמר (במלאכי ב, ו) על הכהן הראוי לפני השי"ת "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו", וכל הקרבה לה' ב"ה תלויה בנקיות הלב' המורה את האמת', ולזה יש לנו לדרוש אחר זה הכהן היודע להורות האמת ותורת אמת בפיהו, שלא יתקיים חלילה ענין שכתוב בדברי הימים ב' (טו, ג) 'וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא מורה וללא תורה'.

ה

וזו היתה עבודת יעקב אבינו בעולם, להאיר בו נקודת אמת אחת שתביא לתיקון העולם כולו, ועל זה חתר כל ימיו, כי בבירור האמת והעמדת העולם על תורת אמת, יבואו ישראל לכהונה בכורה ומלכות, שהם כל גילוי הגדולה של ישראל. כי כל דבר בעולם לא אפשר שיבוא אל הגילוי והגדולה אלא על ידי בירור האמת, שאמת' הם הראש והתוך והסוף שבסדר כ"ב האותיות כמובא במדרש פ' וישלח (בב"ר פא, ב), היינו שעל ידה מגלה את ה' ב"ה מתחילה ועד סוף, וכענין שכתוב (ישעיה מד, ו) "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים".

ובירור האמת הנה הוא בב' פנים, כי יש דבר שיש ביד האדם להשיג ולבררו, ויש מדרגה שהיא למעלה מן האדם ולכן אין בידו לברר האמת והמשפט. דרך משל, כאשר עסק האדם באחד מדיני התורה בעיון גדול וביורר האמת והמשפט, יכול הוא ליקח האמת' והדין היוצא מלימודו ולילך עם לימודו לפני ה' ב"ה בקיום ושמירת התורה, אמנם כל הדינים וההלכות שלא בירר האדם בעיון גדול בעסק התורה, נחשב הדבר למעלה ממדרגתו, ולכן אינו יכול להיות קשור ב'אמת' מצד הבירור והמשפט. ולכן הדרך שיהיה לאדם את הדבקות בקיום האמת' בזאת

התורה שהיא למעלה ממדרגתו, הוא על ידי מה שנאמר ביעקב 'איש תם'. כי אברהם השיג לכל האמת בבירור ומשפט, וכן היה מלמד את דרך ה' בדרך אמת ומשפט וכמו שהעיד עליו קוב"ה "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריי ושמר דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, ט), וכן יצחק היה מברר במשפט לכל תוקף הדינים שאין יד אדם מגעת שם עד ביאת משיח, וכמובא במסכת שבת (דף פט ע"ב) שהוא אשר יטען לזכות ישראל ולהביאם לגאולה השלימה, אמנם יעקב על אף שהשיג לאמת בדרך הבירור והמשפט, היתה כל מגמתו להמשיך האמת בכל י"ב הקצוות למשך כל הדורות, שאף שלא ישיג אדם את האמת מתוך ידיעת התורה בבירור ומשפט, יוכל לבוא לשמירתה וקיומה, היינו שיוכל לעסוק בתורה בהלכות פסוקות מפי חכמים שזכו ובאו לאמת מתוך בירור ומשפט.

ובכוחו וזכותו של יעקב אמרו ישראל 'נעשה ונשמע', כי המשך ונטע בכל י"ב השבטים את דרך התום והיושר לומר כן בקבלת התורה. והוא דרך ההלכות הפסוקות ומבוררות בידי החכמים שכבכל דור, כי עיקר מה שאמרו ישראל 'נעשה ונשמע' הוא האמונה בדברי חכמים בהלכות שכבר פסקו וביררו לישראל, שמתוך אמונתם בחכמים נעשתה התורה לישראל כמו שביררו בעצמם את דיניה ומשפטיה של התורה בדרך בירור ומשפט בעיני גדול, ובוזה בטחו ואמרו 'נעשה ונשמע', כי ידעו והאמינו שמתוך כך יזכו הכל לקיום ושמירת התורה עוד קודם שיזכו לאמיתתה מתות העינין והבירור והמשפט.

וזהו שאמרו במסכת יומא (דף עג ע"ב) למה נקרא שמן 'אורים ותומים', 'אורים' שמאירין את דבריהן, 'תומים' שמשלימין את דבריהן, ופירש רש"י שמה שהיו מאירין את דבריהם הוא שהיו מפרשים את דבריהן, ומה שהיו משלימין את דבריהן הוא מה שאין גזירתן חוזרת. ומרמז הדבר לב' דרכי האמת שבתורה כאמור, 'אורים' הוא כאשר מאירה האמת לאדם מתוך בירור ומשפט, שהוצרך לפרש וללבן הלכותיה ומשפטיה של התורה, ו'תומים' הוא סוד 'נעשה ונשמע', ששלמים הדברים בעיני האדם מחמת דרך התום והיושר שהולך הוא בה מתוך האמונה בחכמים אשר ביררו התורה והשיגו אמיתת התורה בשלימות.

ולכן כל קיום התורה תלוי בדבר זה שיהיה האדם דבוק בתורה בב' פנים אלו, הן מצד מה שהשיג מתוך בירור ועיון שהם סוד 'אורים', והן מתוך מה שלוקח את דברי חכמים לאחר שכבר ביררו הם את האמת בדין ומשפט, ושלמים הדברים בעיניו כמו שבירר האמת בעצמו, וכענין ה'תומים'.

ולכן יעקב ומשה שעסקו לגלות בעולם, היה הדבר מתוך ענין האורים והתומים, שיעקב אבינו לימד זאת ל"ב בניו שנחלקו שמותיהם על י"ב אבני החושן המאירים את האורים ותומים, וכן משה, כאשר סמך ידו ונתן מהודו על יהושע שינהיג את ישראל לאחר פטירתו, ציוה אז הקב"ה שתהיה מנהיגות יהושע על פי האורים ותומים, כמ"ש (במדבר כז, כא) "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו". כי את השגת משה ויעקב אי אפשר להשיג אלא מתוך התפשטותו ב"ב קצוות בגילוי אבני החושן כאמור. וזהו ש'חשן' עולה כמנין משה י"ב (עה"כ), כי החושן הוא התגלות רוח קודשו של משה רבנו, וכאשר היה שואל יהושע באורים ותומים, היה נגלה לפניו רוח קדשו של משה, אלא שלאחר מיתת משה היה זה בסוד קטנות (וכמובא בדברי רבנו האר"י (בשעה"כ דרושי הפסח יב) ש'אל שדי' שהוא סוד הקטנות עולה כמנין 'משה', ועם ט' אותיות המילוי של שם 'שדי' וה' אותיות הפשוטות של ב' השמות 'אל שדי', עולה שנט' כמנין 'חשן' ו'נחש' עה"כ, שהוא סוד הקטנות והמשפט בדינים תקיפים, כמובא שם).

והדרך שהיה דבוק יעקב במידת האמת הוא על ידי מדרגתו הגדולה שלא הסיח דעתו מ'אמיתת' מציאות הבורא ב"ה, ומכח זה היה דבוק בה' ב"ה ומגלה מציאותו יתברך בכל המדרגות שהם ראש תוך סוף. כי 'אמת' הוא הבריה התיכון המבריק מן הקצה אל הקצה, היינו מראש כל דרגות ברום המעלות והכתר העליון, עד קצה התחתון שהוא מקום ה'נחש' והסטרא אחרא אצל לבן הארמי, בכל מקום היה מגלה את מציאותו יתברך ש'קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת', ומתוך האמת יוכל כל אדם לגלות מציאות יתברך בכל המקומות, וכל זה הוא על ידי סוד החושן הנתון על העל, כי החושן מרמז על משה רבנו כאמור, שהוא גילוי מרום המעלות, ומבריק אל הקצה התחתון, שהוא מקום ה'נחש' אותיות 'חשן' (כמובא בשעה"כ שם).

והדרך שהיו השבטים דבוקים במידת האמת היא מתוך שלא היו מסיחים דעתם משרשם. כי השבטים הם כנגד סוד י"ב הקצוות, ושורש י"ב הקצוות הוא ביעקב כליל תפארת, שהוא עמוד האמת, ולכן בכדי שיהיו דבוקים באמת, היו צריכים שלא להסיח את הדעת מדעתו ורוח קדשו של יעקב.

וכן הוא דרך הדבקות בכל דור ודור, שלא יסיח האדם את דעתו מרוח קדשם של החכמים ושל רבו המלמדו תורה. כי לבוא לידי כך שלא יסיח דעתו מה' ב"ה, הנה לזה צריך האדם לבוא למדרגה גדולה של חתירה אחר האמת בכל מדרגה ומדרגה בתורה, והיא כנגד סוד אספקלריא המאירה, אמנם מדרגת כל אדם היא שלא יסיח דעתו מדברי חכמים על אמיתת מציאותו יתברך שנמצא קרוב

וסמוך אצל האדם בכל מדרגה שיהיה, ועל כל דרכי התורה ששמע מפייהם, ובוזה נעשה האדם חקוק על לב חכמים כה'אורים' וה'תומים', ובסוד אספקלריא שאינה מאירה.

ח

ועיקר הזכרון בדברי חכמים הוא כמו שרואה את דמות דיוקנם מול עיניו, וכענין שכתוב (ישעיה ל, כ) "והיו עיניך רואות את מוריך", וכמו שאמר רב גידל בירושלמי שקלים (פ"ב ה"ה) שהאומר שמועה בשם אומרה יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו, והוא מדרגה גדולה שאין בה הסחת הדעת כלל.

ובזה בא לכדי הגנה ושמירה, כי ימשך על האדם סוד סוכה, שהיא אור מקיף המגן על האדם מן הקליפות שאינם יכולים להחטאו. וכן מגנה עליו מן היסורים, שאין היסורים יכולים אלא לעבור כביכול בסמוך אליו, אך אינם נכנסים למוחו ודעתו. ואף שבעיני העולם אפשר שיראוהו כאדם מיוסר, באמת אין היסורים נוגעים בו, ואין לו צער מהם כלל.

אמנם כאשר יסיח האדם את דעתו מדברי חכמים ומדעת רבו ורוח קדשו, הנה בזה תיכף נעשה חלל פנוי לרוח הטומאה, שתשכון בזה החלל שפינה בדעתו. וכן הוא בענין היסורים, שכאשר יסיח האדם את דעתו מהאמת שהורו אותו חכמים, בזה נעשה פירוד בין הדעת לבין הגוף והגשמיות, ונדמים לו הדינים והצמצומים כיסורים.

ט

והנה בפגם הדעת הם ארבעה מדרגות זו למעלה מזו. הראשונה היא, שמסיח האדם את דעתו ב'דקות' מדברי חכמים, ואין הוא כרואה את דמות דיוקנם לנגד עיניו, ואינו זוכר את קולם הקדוש המעורר אותו לעבודתו יתברך, ואינו שומע את קולם המראה לו על התקוה והאחרית הטובה שתבוא לו משמירת התורה וקיומה, אך מאמין הוא בכל דברי חכמים ודקדוקי המצוות והדינים וההלכות שהורו חכמים בכל דור ודור. ובוזה נכנסת רוח הטומאה באדם ב'דקות', עד שאפשר שיבוא לידי חטא חלילה, אך מפני שהוא בדקות גדול, שאין זאת אלא מפני שאינו זוכר לדברי חכמים בבירור ובא לכדי הסחת הדעת מה' ב"ה, נחשב הוא כאלו החטאים כאונס או שוגג, וכענין שאמרו במסכת זבים (ב, ב) שבשבעה דרכים בודקים את הזב, היינו שמתוך טלטול הדרכים ואכילה יתירה יכול האדם לבוא לידי טומאה.

המדרגה השנייה החמורה יותר היא, שמסיר את אזנו ודוחה את דברי חכמים והזהרותיהם בכדי להשיב נפשו מתאוותו, ובוזה נחשב הוא כמזיד. אמנם כיוון שאינו הולך בדרך חטאים אלא בכדי למלא תאוותו, עדיין תקנתו היא בכל דרכי התשובה, כי לא פגם ביסודות אמונת ישראל, אלא שהלך אחר יצרו ותאוותו, ועל דרך 'מומר לתאוה'.

והמדרגה השלישית החמורה מזאת היא, שמהרהר האדם על יסודות האמונה וקבלת דברי חכמים ורוח קדשם, שעל זה אמרו במסכת ע"ז (דף יז ע"א) ש"כל באיה לא ישובן" (משלי ב, יט), כי מדמה האדם בדעתו שבדברי חכמים הם חלילה כדברי שאר בני האדם, וכאילו קבעו חכמים וביררו האמת בתורה כפי אשר חפץ ליבם וכפי שלמם ודעתם, ושכביכול הוא כהדרך אשר ילכו בני האדם בכל משפטי אומות העולם. וכל שיש לו פקפוק באיזה דבר מדברי חכמים זכרונם לברכה בתלמוד בהלכה במדרש ובכל פרדס התורה, וכל אשר מהרהר אחר דברי חכמים שאין דבריהם רוח הקודש שהופיעה בפייהם ובבית מדרשם, וסייעם ה' ב"ה לברר האמת ולגלות הרמזים בתורה הכל כפי דעתו ורצונו יתברך בברור ללא כל פקפוק, הרי שבזה יוצא האדם מתחת כנפי השכינה וגורם לפירוד גדול בעולמות ולפגם עצום בנשמתו, וכמעט שאין תקנה על דבר זה אלא אם ישוב בתשובה גדולה על שקעקע את יסודות אמונת ישראל. וי"ג עיקריה.

אמנם יש מדרגה אחת חמורה יותר, וזה הפגם אינו שייך אלא בגדולי עולם שהשיגו בכל התורה וידעו וחקרו בדעתם אחר כל דרכיה, ורצו להכניס את עצמם שלא בציווי השי"ת למקום הטומאה על מנת להכניעה ולבטלה. וזהו סוד שורש חטא אדם הראשון, שהיה רוצה מדעתו לבטל את הסטרא אחרא מן העולם, וכן הכניס נח את עצמו בזה מפני שרצה לתקן חטאו של אדם הראשון, ולא עלה בידו וגרם לקלקול, וכמו שדרש רשב"י בזהר נח (דף עג ע"ב) על הנאמר בו (בראשית ט, כא) "וישכר ויתגל בתוך אהלה". מלבד האבות הקדושים ומשה רבנו שאחזו במדרגת האמת מראש דרגין ועד סוף דרגין, ובוזה היה ככוחם להכניע ולבטל את הקליפה כאשר ציוה להם על כך השי"ת כמובא בזהר ויצא (דף קמח ע"א), וכמובא עוד בזהר פקודי (דף רמה ע"א) במה שציווה השי"ת להושע בן בארי, והכל מכח האור הנגזר שהיה מאיר על פניהם.

והנה חטא זה הוא החמור ביותר, וזה מפני שאין לו תקנה על ידי האדם ובדרכי התשובה, אלא על ידי ה' ב"ה בעצמו. כי עצם מה שהכניסו עצמם בזה אדם הראשון ונח הוא משום שידעו שמשגיגים הם בדבקותו יתברך במקום נעלה ומרומם מאד, ולכן רצו להמשיך זאת עד למטה למקום הקליפות ולבטלם, אך

כאשר לא עלה הדבר בידם, התנתקו משורש האור העליון שהיו אחוזים בו, ולא נשאר בידיהם אלא ענין הקליפה שהכניסו עצמם למקומה. ולכן אין בידם את היכולת לשוב ולעלות ולתקן זאת אלא מתוך התעוררות אור עליון, בלא שיהיה הדבר על ידם בתיקון ותשובה.

ועל דרך זה הוא בענין ההרהור אחר דברי חכמים, שכאשר בא האדם לידיעת התורה וחושב ומדמה בדעתו שמבין הוא יותר מחכמים כיצד לבטל את הרע ולדבוק בהטוב, וסולל לו דרך בתורה מדעתו עד שבא ליתן עצה ותיקון לדרך חכמים ולרבו, הנה בזה גורם הוא לאורם של החכמים שיתמעט בכל העולמות, ונעשה בזה חבר ל'נחש' שנתן עצה לאדם וחוה כיצד יש להביא לתיקון העולם.

יא

וזהו סוד הענין שהחמירו חכמים מאוד במעשה ראובן, וכמו שמצינו שכתבה זאת התורה בלשון קשה - "וישכב את בלהה פילגש אביו" (בראשית לה, כב), על אף שלא הלך אלא לבלבל יצועי אביו, וכמו שאמר על זה רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן במסכת שבת (דף נה ע"ב) שכל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. כי היה לו בזה פגם דק בענין האמור, שחשב שיכול ליתן דרך ועצה ליעקב אבינו, ולכן על אף שיעקר חטאו היה בהרהור כנגד אביו ורבו, נחשב הדבר לפגם גדול שכמעט תרחק לגמרי ממנין השבטים כמוכא בכמדבר רבה (ג, יג, יח), והפסיד בזה את הבכורה הכהונה והמלכות, הבכורה ליוסף, הכהונה ללוי, והמלכות ליהודה כמוכא בבראשית רבה (צח, ד). אמנם מחמת גדול מדרגתו של ראובן ודבקותו ביעקב הציל את עצמו בדרכי התשובה, והיה הראשון שבא וסלל דרך תשובה, כמו שאמר בספרי (ואתחנן לא) ובבראשית רבה (פד, יט) שהיה יושב בשק ותענית כל ימיו.

אמנם עיקר מה שחזר ראובן שוב למנין י"ב השבטים והציל את עצמו מצד המיתה, כמ"ש (דברים לג, ו) "יחי ראובן ואל ימות", וכמו שאמר רבא במסכת סנהדרין (דף צב ע"א), היה כאשר הציל את יוסף הצדיק שאז פייס לבוא עד מאד בתשובתו, כמו שדרש רבי אליעזר בבראשית רבה (שם בפרשה פד, יט) שכאשר שב ראובן אל הבור "הנהגה אין יוסף כבוד ויקרע את בגדיו" (בראשית לו, כט), אמר לו הקב"ה, מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחלה, חייך שכן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה, וזהו הושע שפתח ואמר (הושע יד) "שובה ישראל עד ה' א' להיך". ובהו שב ראובן למדרגתו שיהיה חקוק על החושן, וימנה עם י"ב הקצוות של אחיו על לב יעקב (שהיה בסוד הכהן הגדול, כמוכא בבראשית רבה (סג, יג) שמסר נפשו על הבכורה ובגדי הכהונה), וכנאמר בסמוך לחטאו (בראשית לה, כב) "ויהיו בני יעקב שנים עשר", וכמוכא במסכת שבת (שם בדף נה ע"ב). כי יוסף היה גילוי המשמעות של דבקות האדם ב'אמת' שבדברי החכמים ודברי רבו ואביו יעקב, וזהו הסוד שהיה ליוסף הצדיק שעל ידו יכל להחזיק ולעמוד בנסיון בתוך טומאות וזוהמת מצרים, על אף שהיה כביכול כעבד כבול המושלך בבית הסוהר וברזל באה נפשו, כי מאחר שהיה דבוק ביעקב ללא היסח הדעת, היתה דעתו של יעקב מאירה לו כאורים ותומים. וזהו שנאמר בו (תהלים פא, ו-ז) "שפת לא ידעתי אשמע, הסיירותי מסבל שכמו", שמכח מה שלא נתן את אוזנו לדבר מלבד דברי יעקב אבינו, סרה מדעתו והרגשתו מידת הסבל שביסורים.

יב

וידע יוסף שכל מדרגתו זאת הוא מחמת שחקוק הוא על 'לב' הכהן כאורים ותומים, ולכן יש לו לזמור על קדושתו וטהרת ליבו, וכתוב (משלי ו, לב) "נואף אשה חסר לב", ולכן אם חלילה יחטא בקדושתו וטהרת ליבו, יסור מ'לב' הכהן, היינו מליבו של יעקב, ויאבד למידת האמת והמשפט. ולכן רמוז יוסף באות ו' שיש בה ב' ויין (כי היא האות האות היחידה שאינה נקראת בלי שיהיה נוסף בה אות ו') כמו שאמר הרע"א מהימנא בזהוה פנחס (דף רלו ע"א), היינו שהיה אחוד עם יעקב עמוד האמת שהוא סוד האות ו' כאמור, כי אין לו מציאות וקיום בלא יעקב, וכמ"ש (בראשית לו, ב) "אלה תולדות יעקב יוסף", שהם כחודא חשיבי כמוכא בזהוה וישלח (דף קעז ע"א). ולעומת ראובן ששב ונטהר מחטאו בכל ליבו, פירשו רב ושמואל במסכת סוטה (דף לו ע"ב) על הנאמר בנסיון יוסף (בבראשית לט, יא) "ויבוא הביתה לעשות מלאכתו", חד אמר לעשות מלאכתו, וחד אמר לעשות צרכיו, על אף שנחשב יוסף לעמוד הקדושה ומרכבה וכסא למידת היסוד. וההפרש הוא, שראובן חשב שיכול הוא ליתן דרך ועצה ליעקב, ולכן על אף שלא היה לו חלק כלל בפגם וקלקול הברית כתבה עליו תורה 'וישכב את בלהה פילגש אביו', אמנם יוסף שהיה דבוק ביעקב רבו בשלימות, לא היה נחשב הנסיון אלא במדרגה הראשונה האמורה, שהוא הסחת הדעת בדקות מראיית פניו ודמות דיוקנו של יעקב רבו, ולכן תיכף כאשר חזר לראות דמות פניו של יעקב, פירש ועמד בנסיון כמוכא במסכת סוטה (שם).

וכל זה מפני שהיה יוסף דבוק באמונת חכמים ביעקב רבו, והבין שהאמת אינה תלויה בבירור האמת בדעתו, אלא מוכרח הוא לסמוך ולהשען על בריו דאמת שבירר אביו יעקב, שהוא כנגד 'איש תם' וענין 'תומים' שבאורים ותומים. וזהו

שאמרו שם במסכת סוטה שכאשר נגלתה לו ליוסף דמות דיוקנו של יעקב אביו אמר לו, יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם, ומתוך תוכחה זו עמד יוסף בנסיונו. כי ידע שבזה יאבד חלקו שבחושן המשפט הנתון על הלב, כי 'נואף אשה חסר לב', ובהו יאבד את האמת ודרך ה' התלויה בה.

וזהו מה שאמרו בתנחומא (ויגש יא) ובבראשית רבה (צד, ג) שהיה יוסף שולח ליעקב עגלות להזכירו את אשר פרש ממנו בפרשת עגלה ערופה. כי כאמור האמת היא מב' פנים, הן מצד מה שיכול לברר, הן מצד מה שאינו יכול לברר אלא נשען וסמוך על אשר ביררו למעלה ממנו, ועגלה ערופה היא מחמת שאין בידנו הכח לבוא להאמת מתוך בירור ומשפט, ולכן סומכים אנו על בירור האמת מכח מה שלמעלה ממנו, והוא סוד התמימות וענין 'תומים' שבאורים ותומים, שהיא אספקלריא שאינה מאירה כאמור, וזה אשר רצה יוסף לרמוז ליעקב, שכל כוחו לעמוד בנסיון ולהחזיק עצמו בקדושה, הוא מכח מה שנשען על כוחו של יעקב שבירר האמת עד תום, ולא הררה אחר רבו ואביו גם לאחר שנים רבות בגלות ובניכר.

יג

וזהו סוד מה ששנו חכמים במסכת חגיגה (דף יד ע"ב), ארבעה נכנסו בפרדס, בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא, אמר להם רבי עקיבא, כשאתם מגיעים אצל אבני שיש טהור אל תאמרו 'מים מים', דכתיב (תהלים קא, ז) "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". כי כל האמת תלויה בדבר זה שלא יסיח דעתו מהמים הטהורים, שהם מים חיים נוזלים מלבנון - מליבונוא דמוחא (וזהו רע"מ פנחס, דף רלה ע"ב), והם האמת לבד, אך כאשר גודלת ומתרחבת דעתו של האדם בתורה ודרך ה', יוכל לחשוב ולהרהר שדברי תורתו דומים הם לדברי הצדיקים, ואף יוכל לדמות שעצתו כעצת הצדיקים, אמנם בשעת הנסיון לא תעמוד לאדם אלא עצת הצדיק אשר השיגה מתוך בירור ומשפט האמת הנמשכת מקצה אל הקצה, היינו מרום המעלות עד מקום ההסתרה והנסיון.

וזה שהזהיר אותם רבי עקיבא 'אל תאמרו מים מים'. כי מים הם כללות הי"ב קצוות שעיקרם הם חסדים (ע"ח שער ה, ה), ולכן הם כנגד האות ו'. וזה שהזהירם 'אל תאמרו מים מים', היינו שלא תפרידו בין האות ו' לבין מילואה שהיא ו', ודעו לבטל דעתכם בשלימות בפני כל התורה שקיבלתם עד עתה מהחכמים, ולא תהיו חכמים בעיניכם, כי כאשר תחשבו חלילה שיש מציאות אחר מלבד דברי חכמים, הנה תגרמו בזה פירוד בין יעקב ליוסף, בין התפארת והיסוד, וְתִתְחַשְׁבוּ בזה כ'מפריד אלוף', היינו שמפריד האל"ף של אמת ונשאר 'מת', וכאחר שבא לידי כפירה. ולא יצא מזה נקי אלא רבי עקיבא שהיה דבוק בשלימות ברבו רבי אליעזר וכל דברי החכמים בביטול גמור שאין למעלה ממנו.

יד

ובזה בא רבי עקיבא למדרגה שהיה יכול לתקן חטא מכירת יוסף הצדיק. כי כל היסורים שבעולם שורשם נמשך ממכירת יוסף, וזהו משום שלא האמינו בדבקותו של יוסף ביעקב, וכאשר פגמו ביוסף, פגמו ביעקב, והוא כמו שאמרו והפרידו 'מים מים', וזהו שאמרו בזהוה וישב (דף קעט ע"ב) שמכירת יוסף נחשב כפגם הברית, וכהכנסת קדושתו של יוסף בזהוהמת מצרים ומקום הקליפה, היינו ששיקרו בברית ה', ומזה נמשך כל צד של יסורים ומיתה בעולם. אבל רבי עקיבא שהשיג את השלמות ואת חיבור האות ו' עם מילואה, שהוא חיבור ויחוד יעקב ויוסף, היה הדבר רמוז בשמו 'עקיבא בן יוסף', 'עקיבא' על שם יעקב, 'בן יוסף' על שם יוסף הצדיק, והיה רבי עקיבא יכול לקחת על עצמו את היסורים של העולם כולו הנמשכים מחטא מכירת יוסף.

אמנם מפני שהיה רבי עקיבא דבוק בשלימות בדברי חכמים, כמו שרואים את דרכו בענין זה כמו שדרש במסכת פסחים (דף כב ע"א) 'את' לרבות תלמידי חכמים, לכך לא נגעו בדעתו הרגשתו כל אלו היסורים, כי כל הדבוק בחכמים ועצות ודברי הצדיקים בכל דור ניצול מכל התפוכות ומאורעות העולם, על אף ש'אדם לעמל יולד', וכל אחד עובר הרפתקאות וסיבות מאת השי"ת לבוא אל שלימות תיקונו, על כל זה הדבוקים בדברי חכמים עד שאינם מסיחים מהם את הדעת, אין נוגעים בהם יסורי העולם כלל, ואין כל הדינים ומה שנראה כיסורים אלא כעוברים בסמוך אליהם ונוגעים ולא נוגעים בהם, ואינם נכנסים בתוכם בדעתם ובליבם להביאם לכדי צער. ומה שעוברים וחולפים היסורים בסמוך אליהם, הוא רק כתעותוע להראות היסורים ליצר הרע, ולהסיר מהם הקטרוג ממנו על כל הטובה שזוכים הם מכוח וזכות הצדיקים, אך בעיניהם אין נחשב הדבר ליסורים וצמצום כלל, אלא דבוקות ונשואות כל דעתם ועיניהם תמיד בדברי הצדיקים עצותיהם ודרכיהם, המורים לאדם שאין מקום שאינם יכולים לדבוק בו בה' ב"ה, כי עמוד האמת מברייח הוא מן הקצה אל הקצה, ומתוך האמת יוכל למצוא את השי"ת ולגלות מציאותו בכל מקום ובכל מדרגה שיהיה.

ניתן לשמוע את השיעורים האחרונים שמסר מו"ר הגאון הינוקא וכן להתעדכן בנעשה והנשמע מידי יום ביומו בקו התוכן היחודי קו 'דורשי ה' 03-5502228 האזינו ותחי נפשכם

<< הודעה חשובה! המעוניינים להצטרף למערך הרכזים ברחבי הארץ והעולם ולחלק מידי שבוע את גיליונות הקודש באזור המגורים וכן לתגובות הארות והקדשות בעניני העלון ניתן לפנות ל-0548434755 או במייל: m.yam.shlomo@gmail.com לקבלת הגיליון במייל ניתן לפנות לכתובת: alonim.yanuka@gmail.com